

Prof. dr MOMČILO PAVLOVIĆ, naučni savetnik

Institut za savremenu istoriju

Beograd, Trg Nikole Pašića 11

UDK 94(497.11:439.5)"1878/1914"(093.2)
94(4)"1914"

OD ATENTATA DO RATA Konstruisanje rata Austro-Ugarske sa Srbijom 28. jun – 28. jul 1914.

APSTRAKT: U članku se prate događaji od ubistva nadvojvode Ferdinanda u Sarajevu 28. juna 1914. pa do predaje austrougarskog ultimatumu Srbiji 25. jula 1914, period u kome je konstruisan a onda i pripreman vojni obračun sa Srbijom. Na sam dan atentata, u nedelju popodne, 15. juna / 28. juna 1914, u vanrednim izdanjima bečkih listova objavljeno je da su izvršioi atentata Srbi; štaviše, to je učinjeno na takav način da ostavi utisak kako je reč o Srbima iz Srbije, a da iza toga stoji Kraljevina Srbija. Posebno su naglašene dve okolnosti: poseta obojice počinitelaca Beogradu; poreklo bombi. Sem malih izuzetaka celokupna štampa u Austro-Ugarskoj je tražila da se odmah objavi rat Srbiji. Ideja da na atentat u Sarajevu treba „konstruisati rat sa Srbijom“ pojavila se u Beču već 29. juna, a preovladala je i postala potpuno oblikovana 30. juna 1914, pod optužbom u službenim krugovima da je „široko razgranata zavera skovana u Beogradu“. Pošto je dobila podršku Nemačke za vojnu akciju 5. jula 1914. Austro-Ugarska je već 7. jula odlučila da se Srbiji uputi ultimatum „formulisano dovoljno oštro da mora biti odbijen“. Na sastanku političkog i vojnog rukovodstva 14. jula odlučeno je da Savet ministara u nedelju, 19. jula, proveri i odobri nacrt ultimatumu, ali da se on dostavi beogradskoj vladi u četvrtak, 23. jula, tempirano u trenutku završetka posete francuskog predsednika Petrogradu. Nada i plan da će se rat voditi samo između Austro-Ugarske i Srbije pokazali su se kobnom greškom. Uprkos nedostatku čvrstih dokaza o umešanosti srpske vlade u atentat i pomirljivim gestovima i izjavama srpske vlade, Austro-Ugarska je objavila rat Srbiji. Nekoliko dana posle toga rat je postao evropski a onda i svetski. Rad je napisan na osnovu dokumenata i literature.

Ključne reči: Atentat u Sarajevu, Srbija, Austro-Ugarska, Beč, Berlin, rat, ultimatum

Od početaka borbe za nezavisnost početkom 19. veka Srbija se oslanjala, pored ostalih, i na tadašnjeg suseda Austriju, kasnije Austro-Ugarsku monarhiju. Dve trećine srpskog izvoza odlazilo je u Austriju. Obrenovići su, manje više, spoljnu politiku Srbije orijentisali na saradnju i podršku iz Austrije. Na prostoru Austro-Ugarske živeo je gotovo isti broj Srba koliko i u

Šumadiji. Upravo su oni u Srpskom vojvodstvu razvili svoje kulturne i duhovne potencijale i potpomagali borbu za nezavisnost od Osmanskog carstva preko Save i Dunava.

Od kraja 19. veka, posebno od početka 20. stoleća, odnosi su zategnuti, posmatrani kroz prizmu odnosa Austro-Ugarske i Otomanskog carstva, koje je još uvek bilo prisutno na čitavom Balkanu ali i uticaja Rusije na Balkan. Došlo je do promene. Austro-Ugarska nije htela da svoju balkansku politiku vodi sa Srbima, nego očevidno protiv njih. Tinjajući sukob doveo je do ratnog konflikta.

Moćna Austro-Ugarska, deset puta veća od Kraljevine Srbije, od druge polovine 19. veka do agresije na Srbiju 1914. vodila je promenljivu politiku, koja se može posmatrati i kao politika suprotstavljanja interesima Kraljevine Srbije.¹ Do izbijanja Prvog svetskog rata, ne samo na srpsko-austrougarske odnose nego i na ukupne odnose na Balkanu, odlučujući uticaj sa posledicama dugog trajanja imala su barem tri događaja: Berlinski kongres 1878, aneksija Bosne i Hercegovine 1908, i Balkanski ratovi 1912–1913. U sva tri događaja Austro-Ugarska monarhija je bila umešana ili bila njihov kreator.

Prema svima drugim balkanskim državama i narodima Austro-Ugarska je imala drugačiji stav i više dobre volje nego prema Srbima i Srbiji. Samo su joj na Balkanu Srbija i Crna Gora predstavljale neposrednu opasnost ili, kako je Bizmark govorio još 1879. godine, bile „kamen spoticanja na putu Austrije“. Ona svoju balkansku politiku nije htela da vodi sa Srbima, nego očevidno protiv njih. Napustila je i ranije obećanje da će pomoći srpsko širenje prema vardarskoj dolini. Zatvorila je Srbiji, u svom planu, sve izlaze i sve izglede. Srbi su imali da gledaju iz svog tesnog zatvora, kako se svi drugi balkanski narodi kreću i jačaju, samo su njihovoj akciji trebale biti udarene verige. Tako isključiv negativan stav prema Srbiji Austro-Ugarska nije zauzela nikad pre.²

---

¹ Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912–1913. Prelude to the First World War*, London and New York, 2000; Miloš Jagodić, *Novi krajevi Srbije 1912–1915*, Beograd 2013; Leften Stavrijanos, *Balkan posle 1453. godine*, Beograd 2005; G. Nikolajevič Trubecki, *Rat na Balkanu 1914–1917. i ruska diplomatija*, Beograd 1994; Živko Avramovski, *Ratni ciljevi Bugarske i Centralne sile 1914–1918*, Beograd 1985; Ljiljana Aleksić-Pejković, *Odnosi Srbije sa Francuskom i Engleskom 1903–1914*, Beograd 1963; Dimitrije Đordjevič, *Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912*, Beograd 1956.

² „Zašto je došlo do njega, baš u takvoj oštirini i s toliko isključivosti, ne može se tačno reći. To je i danas još nerazjašnjeno pitanje, u koliko se ne podvodi pod ono opšte načelo austrijske politike, da se Srbiji ne dozvoli apsolutno nikakvo dalje jačanje. Dolazak dinastije Karađorđevića ne može nikako biti uzrok za to, jer za dva i po meseca otkako se ona vratila u Srbiju pa do ovog sastanka nije se ni po čem moglo videti kakvo je biti njeno držanje u spoljašnjoj politici u budućnosti, niti je kralj Petar učinio nešto što bi davalo povoda za takav stav. Naprotiv. Prvih meseci i čak prvih godina svoje vladavine on je pokazivao

Berlinski kongres 1878. predstavlja ključni događaj u srpskoj i balkanskoj istoriji. Srbija, Crna Gora i Rumunija su priznate kao nezavisne države sa uvećanom teritorijom ali i sa neostvarenim planovima, Bugarska je dobila autonomiju, dok su prostor Makedonije i Kosova ostavljeni u sastavu Osmanskog carstva. Novopazarski sandžak je dobio austrougarske garnizone i kao klin razdvajao je ujedinjenje Srbije i Crne Gore.

Sa 30.000 vojnika Austro-Ugarska je za nekoliko sedmica, uz nekoliko borbi, okupirala Bosnu i Hercegovinu i instalirala svoju vlast.³ Za vreme dugih 30 godina, bolnih godina svoje veoma omražene vlasti, Austrija nije prestala da progoni Srbe pravoslavce, optužujući ih da su se urotili zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom protiv monarhije, kraljice zemlje.⁴ Pored toga Srbija je smatrala da je okupacijom Bosne i Hercegovine okružena sa severa i sa zapada kao i sa juga do Sandžaka.

---

najiskreniju želju da sa susednom monarhijom živi u što boljim odnosima; izveštaji samog austro-ugarskog poslanika u Beogradu, barona Dumbe, govore o tom sa ubeđenjem“. Više o srpsko-austrougarskim odnosima videti: Jovan Cvijić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpski problem*, Beograd 1908; Jovan Dučić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje*, Rim 1908, ponovljeno izdanje, Beograd 2014; Andrej Mirović, *Prodor na Balkan i Srbija 1908–1918*, Beograd 1981; Milorad Ekmečić, *Ratni ciljevi Srbije 1914*, Beograd 1973; V. Ćorović, *Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u 20. veku*, Beograd 1992; Dimitrije Đorđević, *Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912*, Beograd 1956; Dimitrije Đorđević, *Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906–1911*, Beograd 1962.

³ „Okupacija Bosne i Hercegovine koštala je Austriju samo 10.000 vojnika koji su bili ubijeni ili umrli od bolesti i 179 oficira. Začuđuju ove brojke, jer je odista čudno da jedna sila, strana i neprijateljska, strana po svojoj religiji i svojoj rasi, neprijateljska po svojoj svirepoj germanizatorskoj politici dobro poznatoj, nije mogla a da se ne suoči sa većim otporom jednog dela naroda koji već beše naoružan i pobjednik“. Jovan Dučić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje*, Beograd 2014, 77.

⁴ U prilog svoje tvrdnje Dučić je navodio veliki požar, dan posle austrijske okupacije, koji je buknuo u četvrti Srba u Sarajevu i uništio imovinu najbogatijih, podmetnut od „agenata austrijske vlade“. Istakao je i kolonizaciju novih građana u glavni grad Bosne, navodeći da je tokom nekoliko godina jedna trećina stanovništva u Sarajevu bila dovedena iz Austrije, čime je sva industrija grada i trgovina prešla u ruke stranaca. Osvrnuo se na veleizdajnički proces u Banjoj Luci i druge mere koje su pogađale interese stanovnika Bosne i Hercegovine. Ukratko, austrijska uprava imala je potpuno milicijska i vojnička svojstva. Oni isti vojnici koji su okupirali zemlju, ostali su u administraciji, od glavnih članova vlade Sarajeva svo do sitnih činovnika u raznim birokratskim kategorijama. Saobraćaj, direkcija pošte i telegrafa, sve je bilo pod vojnom upravom. Tako je i osnovno obrazovanje bilo, isprva, povereno vojnicima u uniformi. Za izdržavanje policije trošena je trećina ukupnog budžeta. Uz to i nečovečna netrpeljivost izražena naspram domaćih službenika potkrepljena je brojkama. Od ukupnog broja činovnika u Bosni i Hercegovini 42% činili su Hrvati, 25% Poljaci, 25% Česi-Nemci-Mađari-Jevreji, dok su domaći Srbi muslimani zauzimali u statistici samo 5%, Srbi pravoslavci, mada su činili većinu stanovništva u okupiranim pokrajinama, tek 3%. Takva uprava jedne zemlje koju su činili stranci i koji nisu imali ništa zajedničko ni sa njenim narodom ni sa njenom religijom, sledstveno donosi previše mržnje, lične i duboke, koju je pokoreni narod gajio prema Austriji. – J. Dučić, *n. d.*, 80–84.

Time što je Austro-Ugarskoj dao pravo da okupira tursku provinciju Bosnu i Hercegovinu Berlinski kongres je zatrovao srpsko-austrijske odnose i neposredno doveo do bosanske krize 1908. i ubistva Franje Ferdinanda u Sarajevu 1914. godine. Osim toga, gubitak Bosne i Hercegovine je naterao Srbe da se okrenu na jug, prema Makedoniji, gde su se sukobili sa Bugarijma i Grcima, koji su takođe bili razočarani sporazumom iz 1878. Tako su plodovi Berlinskog sporazuma, što se tiče Balkana, bili austrijsko-srpski dvoboj oko Bosne i Hercegovine i bugarsko-srpsko-grčka samoubilačka borba za Makedoniju.⁵

Sledeći ključni događaj koji je imao dalekosežne posledice u odnosima Srbija – Austro-Ugarska, ali i na odnose ostalih balkanskih država kao i na odnose Austro-Ugarske i Rusije jeste **aneksija Bosne i Hercegovine 1908.** Jednostrani akt Austro-Ugarske izazvao je veliko nezadovoljstvo u Srbiji, u kojoj je došlo do masovnih demonstracija i upisa dobrovoljaca za rat protiv Austrije.

Formirana je i organizacija Narodna odbrana po ugledu na slične ustanove za odbranu nacionalnih interesa u Rumuniji i Italiji. Politika Srbije prema Bosni i Hercegovini nije bila njeno pripajanje Srbiji već državna autonomija uz evropsku kontrolu.⁶

„Aneksija Bosne i Hercegovine je uzrok mnogobrojnih zala, katastrofa za Srbiju i Crnu Goru, jedna nesreća politička, nacionalna i ekonomska“, pisao je Dučić. Zbog ovoga „prema svim računicama buknuće strašan rat između Srbije i Austrije, a još se ne zna gde i kako će se ovaj rat završiti“. ⁷ Srbija, međutim, za ostvarenje svojih interesa nije dobila međunarodnu podršku, uključujući i Rusiju.

Bosanska kriza imala je nesrećne posledice na Balkanu. Ona je austrijsko-srpske odnose zatrovala do te mere da je mirno rešenje postalo suštinski nemoguće. Austrijski izaslanik u Beogradu je već 3. aprila 1909. javljao: „Srpska vlada će biti oprezna neko vreme. Ali mržnja protiv nas i „ruski hipnotizam“ ... suviše su jaki da bih se mogao i nadati nekoj stvarnoj promeni stava Srbije i zadovoljavajućem razvoju njenih odnosa sa nama.

---

⁵ Tim sukobima treba dodati destabilizujući uticaj diplomatije velikih sila. Naročito razorno su delovale Austro-Ugarska i Rusija u svojoj međusobnoj borbi za sfere uticaja na Balkanu. Glavni saveznik austrougarske politike na Balkanu bili su predstavnici albanskog nacionalnog pokreta koji su se borili za stvaranje nezavisne „Velike Albanije“ koja bi obuhvatala prostor Kosova, Metohiju, zapadnu Makedoniju i delove Grčke. Ta kombinacija razjedinjajućih sila, koje su delovale i unutar i izvan Poluostrva, objašnjava niz kriza i ratova koji su sa tako tragičnom učestalošću potresali balkansku scenu između 1878. i 1914. godine. L. Stavrijanos, *Balkan posle 1453. godine*, Beograd 2005.

⁶ M. Ekmečić, *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u novom veku 1492–1992*, 334.

⁷ J. Dučić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje*, Beograd 2014, 105.

Ovde svako misli na osvetu, koja se može izvršiti jedino uz pomoć Rusije. Aneksija je zaoštrila i odnose Austro-Ugarske sa Rusijom“.⁸

Balkanski ratovi predstavljali su novu etapu odnosa Austro-Ugarske prema Srbiji. U toku nekoliko meseci 1912. godine balkanske države su obrazovale jedinstven front i vodile vlastitu politiku uprkos protivljenju velikih sila. Uspehe srpske vojske i njeno izbijanje na obale Jadranskog mora u Prvom balkanskom ratu anulirala je Austro-Ugarska svojim diplomatskim i vojnim akcijama. Podržano je proglašenje nezavisne Albanije 28. novembra 1912, usledila je blokada jadranske obale i ratni ultimatum Srbiji od 18. oktobra 1913. da povuče svoje trupe sa severnih granica novoformirane Albanije a Crnogorci podignu opsadu Skadra.⁹

Srpske pobeđe u Balkanskim ratovima imale su dalekosežne posledice na neposrednu budućnost. Kako navodi Andrej Mitrović (1981), nemački poslanik je u novembru 1913. javio iz Beča da sa „zaprepaščenjem i puni more gledaju ovde na iznenadno podignut slovenski talas i na svim usnama strepnjama ispunjeno pitanje 'Šta će biti od Austrije'?

Nemci su krajnje potišteni“, jer misle da je posle Turske na redu habzburška država. Jedne bečke novine su pisale da su „među mrtvima u balkanskom ratu status quo i Austrijanci“. Šef generalštaba Konrad fon Hecendorf obnavlja u julu 1913. planove o neminovnosti vojnog obračuna sa Srbijom. Krajem maja 1914. razrađen je plan ekonomske mobilizacije za slučaj rata, koji se predviđa u jesen 1914. Poprište bi bilo u Albaniji, pa su zbog toga jadranske luke osposobljavane za velike transporte vojske i

---

⁸ Kriza je okončala i austrijsko-rusku saradnju, koja je nekoliko godina održavala izvesnu ravnotežu na Balkanu. Umesto saradnje, te dve države su se upustile, kako se pokazalo, u borbu na život i smrt za uticaj na Poluostrvu. Ruski diplomati su energično radili na obrazovanju balkanskog saveza koji bi poslužio kao bedem prema Austriji. Takav savez je, u stvari, i osnovan u proleće 1912. godine. Tako se može reći da su Balkanski savez i balkanski ratovi koji su usledili posle njegovog zaključenja proistekli iz krize oko Bosne i Hercegovine. Drugog oktobra 1912, neposredno pred početak Balkanskih ratova, grof Berhtold, austrijski ministar spoljnih poslova, napisao je: „Zavaravamo se ako nećemo da se suočimo s činjenicom da je način na koji smo anektirali Bosnu i Hercegovinu dao podstrek Balkanskom savezu.“ L. Stavrijanos, *n. d.*, 506.

⁹ Na kraju Prvog balkanskog rata Londonski sporazum je prepustio odluku o statusu Albanije i egejskih ostrva velikim silama. One nisu rešile nijedan od ta dva problema do izbijanja Prvog svetskog rata. U slučaju Albanije, Londonska konferencija ambasadora objavila je decembra 1912. da ta zemlja treba da postane nezavisna država. Učesnici Konferencije su onda imenovali dve komisije da utvrde severnu granicu sa Crnom Gorom i Srbijom, i južnu granicu s Grčkom. U slučaju severne granice izbili su sukobi između Albanaca i Srba, na šta su ovi drugi zaposeli teritoriju koju je Konferencija već bila dodelila Albaniji. Srbi su, i pored ponovljenih upozorenja, nastavili da drže te teritorije dok ih austrijski ultimatum od 18. oktobra 1913. nije primorao da se povuku. Komisija za granice je nastavila rad na pitanju severnog dela, ali ju je Prvi svetski rat prekinuo pre nego što je obavila svoj zadatak. – L. Stavrijanos, *n. d.* 515–516.

opreme. U Beču su verovali da bi treći balkanski rat otvorio novi sukob sa Srbijom.¹⁰

Svojom balkanskom politikom Austro-Ugarska je neprestano tangirala interese Kraljevine Srbije, na političkom, vojnom i ekonomskom polju. Napeti odnosi kulminirali su ubistvom nadvojvode Franca Ferdinanda u Sarajevu, za šta je smesta optužena Srbija, odnosno srpska vlada. Propagandom i diplomatskom akcijom Austro-Ugarska se već početkom jula opredelila za, kod dela vojnih i političkih ličnosti u Beču, davno željeni vojni obračun sa Srbijom.

Konstruisanje rata: Dvadeset osmog juna 1914. nadvojvoda Franjo Ferdinand, naslednik habzburškog prestola i njegova supruga Sofija ubijeni su u Sarajevu. Izvršio ci atentata, svi do jednog austrougarski podanici, hteli su da pokažu protivljenje habzburškoj vladavini i svoju želju za južnoslovenskom nezavisnošću i jedinstvom. Nadvojvodu su, dakle, ubili građani njegove sopstvene zemlje.¹¹

Mesec dana posle atentata buknuo je najpre evropski a onda i svetski rat. Atentatori nisu mogli ni sanjati takav ishod, jer taj rat nije bio iza zvan ovim političkim ubistvom.

Ratna pozornica odavno je bila pripremljena. Austro-Ugarska je dobila dobar povod za vojnički obračun sa Srbijom, za koji se verovalo da će biti lokalnog karaktera i kratkotrajan. Iako je od tog trenutka do danas napisano na hiljade stranica o atentatu, sam događaj policijskim i sudskim istragama i procesima rekonstruisan do detalja tako da izgleda kako je gotovo svaki detalj poznat, iako nema novih dokumenata, novih činjenica – ovaj događaj danas, posle 100 godina, ne prestaje da izaziva pažnju ne samo naučne već i široke svetske javnosti. A problem nije toliko u samom događaju, novim činjenicama, koliko u novim vrednovanjima samog atentata i atentatora, prevrednovanju kako samog događaja, tako i njegovog značaja a posebno uloge ličnosti.

Prosta formula koja je dominantna u delu današnje historiografije jeste atentat jednako rat – odnosno da je atentat to jest atentatori, u stvari Gavrilo Princip izazivač Velikog rata, a atentat na Franca Ferdinanda uzrok svetskog rata. A pošto je srpskog porekla, iako podanik Austro-Ugarske, onda su Srbi odgovorni za izazivanje rata odnosno srpska vlada i država Srbija. Pod uticajem više nenaučnih nego naučnih razloga i motiva olako se krivica za izbijanje rata pripisuje Srbiji a onda i Rusiji, dok se amnestiraju Austro-Ugarska i Nemačka, zemlje direktni agresori.

---

¹⁰ M. Ekmečić, *n. d.*, 342.

¹¹ Bečka vlada je na ubistvo odgovorila tako što je poslala u Sarajevo pravnog stručnjaka da prikupi dokazni materijal za čvrsto utemeljen sudski postupak. U julu 1914. petorica atentatora izvedena su pred sud, dok je šesti uspeo da pobegne u Crnu Goru.

Atentat u Sarajevu se obično uzima kao povod – ponekad i razlog – za početak rata i označava kao ključni događaj kojim je započeo Prvi svjetski rat. U godini kada se obeležava 100-godišnjica ovaj događaj je ponovo aktuelizovan, uz snažne propagandne stavove i učitavanje današnjih političkih i geostrateških interesa, uz snažan uticaj ratne propagande iz devedesetih godina vezane za događaje u Bosni i Hercegovini kao posledica razbijanja jugoslovenske federacije.¹²

Atentat se ne može smatrati uzrokom globalnog sukoba. U pozadini su delovali drugi činioци, kao što su imperijalizam, preraspodela moći i uticaja, nacionalizam, težnja za oslobađanjem od tuđinske vlasti, sudar suparničkih sistema savezništva i drugi faktori. Oni koji su hteli rat oni su ga i povelili u veri i nadi da će rat biti kratkotrajan i lokalizovan na austrougarsko-srpski obračun, odnosno na šetnju austrougarskih trupa do Niša, kako su se hvalili austrougarski generali.

---

¹² Danilo Ilić, *Demokratija kod nas*, u: Spomenica Danila Ilića, Sarajevo 1922; R. W. Seton-Watson, *Sarajevo – Studija o uzrocima svetskog rata*, Zagreb 1926; *Princip o sebi*, Zagreb 1926; Oskar Tartaglia, *Veleizdajnik*, Zagreb–Split, 1928; Leo Pfefer, *Istraga o Sarajevskom atentatu*, Zagreb 1938; Vladimir Ćorović, *Političke prilike u Bosni i Hercegovini*, Beograd 1939; Vojislav Bogičević, *Sarajevski atentat – Stenogram Glavne rasprave protiv Gavrila Principa i drugova*, Sarajevo 1954; Vojislav Bogičević, *Mlada Bosna – Pisma i prilozi*, Sarajevo 1954; Fuad Slipčević, *Bosna i Hercegovina – Od Berlinskog kongresa do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb 1954; Nikola Đ. Trišić, *Sarajevski atentat u svijetlu bibliografskih podataka*, Sarajevo 1960; Vojislav Bogičević, *Sarajevski atentat – Pisma i saopštenja*, Sarajevo 1965; Slavko Mićanović, *Sarajevski atentat*, Zagreb 1965; Vladimir Dedijer, *Sarajevo 1914*, tom I–II, Beograd 1966; Cvjetko Popović, *Oko Sarajevskog atentata – Kritički osvrti i napomene*, Sarajevo 1969; Ewans R. J. W., *Austria, Hungary, and the Habsburgs. Central Europe c. 1683–1867*, Oxford 2006; M. Ekmečić, *Ratni ciljevi Srbije 1914*, Beograd 1975; Isti, *Stvaranje Jugoslavije 1790–1918*, I–II, Beograd 1989; Isti, *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u Novom veku 1492–1992*, Beograd 2007; Z. A. B. Zeman, *The break-up of the Habsburg Empire 1914–1918. A Study in National and Social Revolution*, London 1961; M. Ž. Živanović, *Izveštaji diplomatskih predstavnika Francuske u Austro-Ugarskoj o događajima u Bosni i Hercegovini od završetka aneksione krize (marta 1909) do atentata Bogdana Žerajića (juna 1910)*, Istorijski časopis 18, Beograd 1971, 451–490; M. Ekmečić, *Aneksija Bosne i Hercegovine 1908. i istorijske posledice*, u: Radovi iz istorije Bosne i Hercegovine XIX veka, Beograd 1997, 373–397; Isti, *Uticaj balkanskih ratova 1912–1913. na društvo u Bosni i Hercegovini*, u: Radovi iz istorije Bosne i Hercegovine XIX veka, Beograd 1997, 339–423; Ž. Karaula, *Sarajevski atentat – reakcije Hrvata i Srba u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest Vol. 43, Zagreb 2011, 255–292; Andrej Mitrović, *Prodor na Balkan, Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke 1908–1918*, Beograd 1981; Fric Fišer, *Savez elita*, Beograd 1985; Alan John Percival Taylor, *Habsburška monarhija 1809–1918*, Zagreb 1990; Momčilo Selesković, *Srbija u nemačkom javnom mnjenju 1914–1918*, Beograd 1996; M. Ekmečić, *Ogledi iz istorije*, drugo izdanje, Beograd 2002; Wolfram Wette, *Želja za ratom*, dostupno na: <http://pescanik.net/2014/03/1914-zelja-za-ratom/>; Margaret Macmillan, *Paris 1919 – Six months that changed the world*, Random House Trade Paperbacks, New York 2003; Veselin Masleša, *Mlada Bosna*, Beograd 2013; Christopher Clark, *The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*, Hurst, London 2013.

Iako je pitanje početka rata i krivice za njegovo izbijanje raspravljano i raspravljeno na Mirovnoj konferenciji, koja u jednoj tački Versajskog ugovora eksplicitno pominje da su Nemačka i njeni saveznici odgovorni za rat, rasprave oko uzroka Prvog svetskog rata i pitanje krivice traju do današnjih dana.¹³

U diskretnim diplomatskim i vojnim krugovima Beča i Berlina konstruisan je ratni sukob, a oduševljenje i entuzijazama za rat iskazani su kod većine evropskih lidera. Stvorena ratnom propagandom psihoza poželjnog obračuna sa Srbima i Srbijom kulminirala je austrougarskim ultimatumom Srbiji, njenim umerenim odgovorom koji nije zadovoljio Beč, objavom rata Srbiji, mobilizacijom u mnogim zemljama i otpočinjanju ratnih sukoba u čitavoj Evropi.

Austro-Ugarska je želela rat sa Srbijom, za koji je našla zgodan povod u ubistvu prestolonaslednika u Sarajevu. Od tog trenutka pa u naredne četiri nedelje vršene su diplomatske i vojne pripreme i učvršćivana savezništva. Nada i plan da će se rat voditi samo između Austro-Ugarske i Srbije pokazali su se kobnom greškom. Uprkos nedostatku čvrstih dokaza o umešanosti srpske vlade u atentat i pomirljivim gestovima i izjavama srpske vlade, Austro-Ugarska je objavila rat Srbiji. Nekoliko dana posle toga rat je postao evropski a onda i svetski.

Još u nedelju popodne, 15. juna / 28. juna, kada su izašla vanredna izdanja bečkih listova u naslovima je objavljeno da su izvršioci zločina Srbi; štaviše, to je učinjeno na takav način da ostavi utisak da je reč o Srbima iz Srbije. U kasnijim izveštajima u kojima je opisivan zločin bila je primetna tendencija da se dovede u vezu sa Srbijom. Posebno su istaknute dve okolnosti a svrha im je bila da ukažu na Beograd kao na mesto odakle potiče zločin: (1) poseta obojice počilaca Beogradu; (2) poreklo bombi. Kao treću i poslednju vezu u tom lancu dokaza, bečki listovi su počeli da objavljuju podatke koje su atentatori dali prilikom suđenja. Karakteristično je da su mađarsko dopisništvo, kao i mađarski listovi, naročito list *Az Est*, jedini bili u mogućnosti da saznaju sve o tim „dokazima“. U tim dokazima se uglavnom nastojalo pokazati da je: (1) utvrđeno da su se učinioci za vreme posete Beogradu družili sa komitom Mihajlom Ciganovićem; i (2) organizator i podstrekač zločina je major Pribičević.

Istovremeno došla je do izražaja još jedna tendencija da se Narodna odbrana smatra odgovornom za zločin. Nadalje, prošlog petka, u najnovijem

---

¹³ Poslanik Kraljevine Srbije iz Beča je javio da je „zajednički ministar finansija dobio iz Sarajeva telegram da su Franc Ferdinand i njegova žena ubijeni revolverom na putu od sarajevske opštine do zemaljskog muzeja. Atentatori jedan štamparski radnik i jedan gimnazijalac“. Pašić je odgovorio da poslanik u ime kraljevske vlade izjavi najdublje saučešće. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 417.

izveštaju koji je mađarsko dopisništvo dostavilo listovima navedeno je: „Dosađajna istraga nepobitno dokazuje da je ovaj zločin zavereničko delo. Pored dvojice počinitelaca, uhapšen je veliki broj lica, najviše mladih ljudi, za koje se, kao i za počinioce, pokazalo da ih je upotrebila beogradska Narodna odbrana za izvršenje zločina i koji su u Beogradu dobili bombe i revolvere.“

Istoga dana kasno uveče mađarsko dopisništvo dostavilo je sledeći zahtev listovima: „Molimo urednika da ne objavljuje izveštaj koji se odnosi na sarajevski zločin koji se pojavio u našem večernjem biltenu.“

U isto vreme bečko dopisništvo objavilo je sledeću zvaničnu izjavu: „Saznajemo iz autoritativnih izvora da se istraga koja se odnosi na zločin drži u potpunoj tajnosti. Stoga sve pojedinosti koje su objavljene u štampi treba primiti s rezervom.“

Ipak, budimpeštanski listovi su nastavili da objavljuju navodne izveštaje o istrazi. U poslednjem „izveštaju“ budimpeštanskog lista *A Nap*, koji je preštampan u jučerašnjim bečkim listovima, tendencija da se odgovornost za zločin pripiše Narodnoj odbrani još više je naglašena. Prema ovom izveštaju, optuženi Čabrinović je izjavio da je general Janković glavni podstrekač zločina.¹⁴

Srpski poslanik u Beču je pored izjave saučešća i zvanično izjavio da srpska vlada nema nikakve veze sa atentatom i da je voljna da sarađuje na pronalaženju zločinaca ako su na njenoj teritoriji: „Vlada Kraljevine Srbije najenergičnije osuđuje sarajevski atentat i sa svoje strane će sigurno najlojalnije učiniti sve da dokaže da na svojoj teritoriji neće trpeti nikakve agitacije ili kažnjive radnje, koje idu na to da poremete naše i inače delikatne odnose sa Austro-Ugarskom. Mislim da je Vlada gotova i saučesnike predati sudu, ako bi se utvrdilo da ih ima u Srbiji. Vlada Srbije je, pored svih dosadašnjih smetnji, na koje je nailazila od strane Austro-Ugarske diplomatije (stvaranja nezavisne Albanije, opozicije slobodnom izlazu na Jadransko more, traženja revizije Bukureškog ugovora, ultimatum septembarskog i t. d.), ostajala pri svojoj želji da postavi zdrave osnove našim susednim odnosima. Vi znate da je na tome putu nešto i urađeno, postignuto. Srbija misli i dalje na tome raditi, uverena da se može i da treba nastaviti rad. Sarajevski atentat ne treba i ne može da spreči taj rad“, referisao je svojoj vladi srpski poslanik u Beču koga je primio ne grof Berhtold, nego prvi načelnik u Ministarstvu inostranih dela Austro-Ugarske.¹⁵

¹⁴ Gospodin Jov. M. Jovanović, poslanik u Beču – Gospodinu N. Pašiću, predsedniku vlade i ministru inostranih poslova, Beč, 23. jun/6. jul 1914. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 158

¹⁵ Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj, Beč – Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije, Beograd 17/30. VI 1914. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 430.

Štampa u Austro-Ugarskoj je odmah pisala o odgovornosti i povezanosti srpske vlade sa atentatom stvarajući ratnu atmosferu. „Demonstracije i protesti koji su nastali u Beču pred Kraljevskim Poslanstvom i na drugim mestima, dva dana posle Sarajevskog atentata, nisu ni spontani izraz upečatka koji su ovde učinili i ostavili smrt bivšeg austro-ugarskog naslednika prestola i njegove žene, hercigonje Sofije Hohenberg, niti daju celu sliku stvarnog upečatka, naročito u koliko se tiče ličnosti poginulih. Demonstracije u Beču su postepeno spremljene agitacijama iz redakcija klerikalnih listova i raznih udruženja klerikalnog karaktera, pošto su sve klerikalne ustanove ovde uživale najširu protekciju pokojnog nadvojvode i njegove žene“, izveštavao je srpski poslanik iz Beča.¹⁶ U telegramu srpskog poslanika iz Beča od 29. juna 1914. stoji: „Jutrošnji listovi donose, da je atentator tobože izjavio, da je bombu dobio iz Beograda od nekog srpskog anarhiste, kome ne zna imena, vidi se, da je sarajevska policija već sklona da istragu upravi tako, kao da je sve spremljeno u Beogradu i da sadašnje stanje u Bosni pripiše držanju velikosrpskog pisanja beogradskih novina, kojih se, tobož, masa krijumčari u Bosnu. Obraćam pažnju na ovu tendenciju kako je već pokazano, i ako atentat izgleda da je usamljeno delo dvaju nacionalnih fanatika, ipak je objašnjeno u novinama da je komplot bio prostrano organizovan, da je rezultat jednomišljenika veliko-srpske agitacije iz Beograda, koji traje među gimnaziskom omladinom već četiri meseca“.¹⁷

Iz Beča je u srpsko ministarstvo inostranih dela stigla i sledeća analiza: „U ovdašnjim diplomatskim krugovima je sada, izgleda mi, prečišćeno nekoliko nejasnih strana u istoriji sarajevskoga atentata.

1. Svuda se misli da je samo puki, fatalni slučaj, da iz dva revolver-ska metka budu ubiveni na mestu i nadvojvoda F. Ferdinand i njegova žena. He pamti se u istoriji takav primer;

2. Svuda se utvrđuje uverenje da je policija u Bosni bila vrlo neobazriva, nebrežljiva do kraja, kad se moglo desiti što se 15. juna o. g. desilo u Sarajevu;

3. Preovlađuje uverenje da je sarajevski atentat delo jedne zavere, čiji se konci prostiru i po Srbiji;

---

¹⁶ Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj, Beč – Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije, Beograd 23. VI/6. VII 1914 Pov. Br. 2555.27. VI/10. VII 1914. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 482–484.

¹⁷ Poslanstvo Kraljevine Srbije u Austro-Ugarskoj, Beč – Ministarstvu inostranih dela Kraljevine Srbije, Beograd, telegram, 16/29. VI 1914 Pov. Br. 2344. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 423. U seriji telegrama srpski poslanik iz Beča je izveštavao o sve jasnijoj tendenciji u Beču da se atentat predstavi u Evropi kao delo zavere smišljene u Srbiji. „Time se misli koristiti kao političkim sredstvom protiv nas. S toga valja obratiti najveću pažnju na ton naših listova o sarajevskom događaju“. Telegram od 17/30. juna 1914. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 429.

4. Svuda se misli da isleđenje i istraga nisu dali toliki i takav materijal da će se moći optužiti zvanična Srbija; a misli se da će se po materijalu moći Srbija okriviti za nebrežljivost i zato što je na svojoj teritoriji trpela rad revolucionarnih elemenata koji su radili na prevratu u Austro-Ugarskoj;

5. Svuda se ili kritikuje ili osuđuje način postupanja austrougarske vlade u pogledu držanja korespondencijabiroa, literarnoga Biroa na Balplacu, i bečke štampe od početka do danas;

6. Na mnogo mesta, u mnogim krugovima, naše držanje se odobrava i smatra kao korektno i dostojno jedne ozbiljne zemlje; ali nikako se ne odobrava pisanje nekih beogradskih novina. Neki i to dobri prijatelji naši misle da je ovo pisanje nanelo štete i ako znaju da je ono bilo izazvano od strane bečkih novina;

7. Nemačko Ministarstvo Inostranih Dela ne odobrava, La politique comminatoire de Vienne contre la Serbie“, a nemačka ambasada u Beču takvu politiku u ovome trenutku okuražava“. ¹⁸

Osim u Parizu, Petrogradu i Rimu, austrougarska štampa i propaganda kojom je optuživana Srbija imala je znatnog uspeha. Rusija je odbijala argumentaciju Beča o umešanosti srpske vlade, a francuski predsednik Poenkare uporedio je ubistvo u Sarajevu sa ubistvom francuskog predsednika Sadija Karnoa, koga je ubio jedan italijanski anarhista. Ubistvo je čin „devijantnog pojedinca za koji se ne može smatrati odgovornim delovanje nijedne političke opcije, a svakako ne suverena država“, smatrao je Poenkare.

Odluka u Beču o ratu sa Srbijom zavisila je od držanja Nemačke u budućem sukobu. Ideja da na atentat u Sarajevu treba „konstruisati rat sa Srbijom“ pojavila se u Beču već 29. juna, a preovladala je i postala potpuno oblikovana 30. juna 1914, pod optužbom u službenim krugovima da je „široko razgranata zavera skovana u Beogradu“. Srbiju je zbog toga trebalo izolovati od ostalih balkanskih država, teritorijalno umanjiti i ukloniti kao snažnog faktora na Balkanu. ¹⁹

Ono što srpski poslanik u Beču nije mogao da dozna jeste živa aktivnost austrougarskih zvaničnika da dobiju podršku Nemačke za svoj plan ratnog pohoda na Srbiju. Berlin je mogao da pruži podršku ali i da odvrati od ratnog pohoda Austriju, kao što je očekivao ruski poslanik u Londonu. Petog jula u Berlin je doputovao grof Alek Hojoš, u specijalnu misiju noseći lično pismo cara Franje Josifa nemačkom kajzeru Viljemu i jedan revidirani Mačekov memorandum. U carevom pismu je, između ostalog, stajalo da

¹⁸ Isto.

¹⁹ A. Mitrović, *Prodor na Balkan. Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke 1908–1918*, 38, 50.

više nije moguće pomirenje između dve države i da će problem biti rešen tek kada Srbija bude eliminisana kao faktor moći na Balkanu. Nemački kajzer, koji je još 30. juna na marginama jednog dokumenta zapisao da je „krajnje vreme da se definitivno raščisti sa Srbima“, potvrdio je austrijskom ambasadoru Seđenjiju da „prenese Vrhovnom vladaru, kako možemo i u ovom slučaju, računati na punu podršku Nemačke“ napomenuvši da akciju protiv Srbije ne bi trebalo odlagati. „Ruski stav će u svakom slučaju biti neprijateljski, ali on je na to već godinama spreman i ako bi došlo do rata između Austro-Ugarske i Rusije, možemo se pouzdati da će Nemačka stati uz nas uza svu uobičajenu lojalnost saveznika. Rusija uzgred rečeno, kako stvari danas stoje, nipošto nije spremna za rat i sigurno će dugo i dobro razmisliti hoće li objaviti poziv na oružje... Ali ukoliko smo uistinu uvideli nužnost vojne akcije protiv Srbije, biće mu žao ako ne uspemo da iskoristimo ovaj trenutak tako povoljan po nas“, stoji u zabelešci austrougarskog poslanika u Berlinu.²⁰ Na drugim sastancima nemačkih zvaničnika sa kajzerom, potvrđen je stav nemačkog političkog i vojnog vrha, dakle jednoglasno, da Austrijanci treba što pre da povuku potez protiv Srbije i da se Rusi, mada prijatelji Srbije, ipak neće uključiti, pa će tako rat biti lokalnog karaktera. Ovaj stav je sutradan zvanično poslat u Beč, dok je kajzer Viljem otputovao iz Potsdama u Berlin a odatle svojom jahtom u posetu Skandinaviji. Berlin je Beču dao blanko ček – i ne samo punu podršku za ratni pohod nego je smatrao da to treba uraditi što pre, jer ni Rusija ni Francuska nisu spremne za rat.

Na sastanku u Beču 7. jula 1914, pošto se Hojoš vratio iz Berlina, prihvaćen je stav da se Srbiji uputi ultimatum formulisan dovoljno oštro da mora biti odbijen, kako bi se na taj način otvorio put za radikalno rešenje vojnom intervencijom. Na ovom odlučujućem sastanku odbačena je ideja o brzom i bez objave rata napadu na Srbiju, između ostalog i zato što je deo vojnika bio na tzv. žetvenom odsustvu sa kojeg se neće vratiti u službu do 25. jula. Od ovog datuma vojnici više nisu mogli da dobiju odsustvo.

Na sastanku političkog i vojnog rukovodstva 14. jula odlučeno je da Savet ministara u nedelju, 19. jula, proveri i odobri nacrt ultimatum, ali da se on dostavi beogradskoj vladi u četvrtak, 23. jula, tempirano u trenutku završetka posete francuskog predsednika Petrovgradu.

Sve ove aktivnosti bile su obavijene apsolutnom tajnošću kako se Srbima ne bi otkrile namere i da bi se predupredile diplomatske akcije u korist mira. Zato je Berthold naredio austrijskoj štampi da izbegava pisanje o Srbiji, a austrijski ambasadori da uveravaju da će sve biti u redu. Ipak, namere su brzo razotkrivene.

---

²⁰ Navedeno prema Kristofer Klark, *Mesečari – kako je Evropa krenula u rat 1914*, Smederevo 2014, 356–357.

Skoro mesec dana od atentata Austro-Ugarska nije preduzimala gotovo nikakve diplomatske i druge korake prema Srbiji po pitanju pronalazačnja i suđenja eventualnim saučesnicima u atentatu. U diplomatskim krugovima vladala je uznemirenost zbog tako dugog ćutanja i rezervisanosti vladinih krugova u Beču po pitanju atentata. „Mnogo se govori o mogućnosti austrougarsko-srpskog sukoba“, pisao je srpski poslanik iz Beča 22. jula 1914.

Kada je predat ultimatum²¹ srpskoj vladi – u kome se srpska vlada i država ne optužuju za saučesništvo u atentatu već zato što su tolerisale organizacije i aktivnosti na svojoj teritoriji koje su dovele do ubistva – Pašić je svim poslanstvima na strani, sem u Carigradu i Beču, dao nalog da saznaju i jave mišljenje i namere tamošnje vlade u „našem“ sukobu sa Austrijom. Od vlada u Crnoj Gori, Grčkoj i Rumuniji tražio je odgovor da li u slučaju sukoba sa Austro-Ugarskom možemo računati na njihovu potporu. A ruskom otpravniku poslova saopštio je da će sutra, u subotu, u 6 časova predati odgovor na austrougarski ultimatum. „Rekao sam da će Srpska vlada umoliti prijateljske države da zaštite nezavisnost Srbije. Ako je rat neizbežan, dodao sam, Srbija će ga voditi“. Engleskom otpravniku poslova Pašić je saopštio da su austrougarski zahtevi takvi da ih vlada nijedne nezavisne zemlje ne može u celini primiti. „Izrazio sam nadu da će možda engleska vlada moći podejstvovati kod Austro-Ugarske vlade da ova umeri svoje zahteve. Nisam krio da sam zabrinut zbog događaja koji mogu nastupiti“.²² U kasnijem pismu Pašić je zaključio: „Po mome uverenju i oceni političke situacije rat evropejski može se izbeći samo sa velikim žrtvama od strane Austrije – ali nema verovatnosti da će se Austrija povući i pristati na poravnjanja“.²³

Na prvi pogled, srpski odgovor je izgledao vrlo pomirljivo. Činilo se da se njim prihvataju svi austrijski zahtevi izuzev šestog, a ponuđeno je i da se cela stvar podnese na rešavanje Haškom sudu ili evropskim silama. Ti ustupci su, međutim, bili toliko suženi i uslovljeni dodatnim pojedinostima da su postali neodređeni i sumnjive vrednosti. Austrijski predstavnik u Beogradu je izjavio da je odgovor nezadovoljavajući, pa je prekinuo diplomatske odnose i napustio zemlju u roku od pola sata. Čak i pre nego što su dali odgovor, Srbi su 25. jula po podne objavili mobilizaciju svoje vojske. Te

---

²¹ Nacrt saopštenja i ultimatum sastavio je baron Musulin fon Gomirje, od 1900. godine savetnik u odeljenjima za crkvenu politiku i istočnu Aziju. Slovio je kao čovek sa izvrsnim stilom u pisanju.

²² Telegrami Ministarstva inostranih dela 11/24. jul 1914. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 634–635.

²³ Ministarstvo inostranih dela Kraljevine Srbije, Niš – Vrhovnoj komandi vojske Kraljevine Srbije, Kragujevac, pov. br. 470 od 18/31. avgusta 1914. – *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 767–768.

večeri Austrija je odgovorila mobilizacijom osam armijskih korpusa protiv Srbije.

U sledećih nekoliko dana pokazalo se da je austrijsko-nemačka pretpostavka da se sukob sa Srbijom može lokalizovati bila kobna zabluda. Na prvom mestu, Rusija se nalazila u mnogo povoljnijem položaju nego 1908. godine. Njena vojska je bila reorganizovana i jača nego 1908, kada se još nije bila oporavila od poraza na Dalekom istoku. Osim toga, Rusija je sada imala i punu podršku Francuske, dok je 1908. godine Francuska izričito izjavila da ne želi da se zbog Bosne izloži riziku rata. Desilo se da su između 20. i 23. jula francuski predsednik Poenkare i premijer Vivijani bili u poseti Petrogradu. Poenkare, rodom iz Alzasa, uvek je bio za politiku čvrste ruke protiv Nemačke. Sada on, izgleda, nije ulazio u suštinska pitanja srpsko-austrijskog spora nego je na njega gledao kao na probu solidarnosti Antante u sučeljavanju sa Trojnim savezom. U skladu s tim, on je nagovarao Ruse da zauzmu čvrst stav i dao im je uveravanja o francuskoj podršci.

Kad je izlazio iz kabineta ruskog ministra inostranih poslova srpski poslanik u Petrogradu susreo se sa nemačkim ambasadorom. Na pitanje kako će se naći izlaz iz situacije stvorene austrougarskim ultimatom nemački ambasador je odgovorio da će to zavisiti samo od Srbije, pošto je posredi pitanje koje se ima raspraviti samo između Austrije i Srbije i u koje se niko drugi ne može mešati. „Ambasadoru sam odgovorio da se vara i da neće dugo proći pa će se uveriti da to nije pitanje između Srbije i Austrije već pitanje evropsko“.²⁴

Rusi su od početka smatrali da je srpsko-austrijska kriza od evropskog a ne čisto lokalnog značaja. Kada je Austrija otposlala svoj ultimatum, ruski ministar spoljnih poslova Sazonov je izjavio da neće dopustiti Austriji da napadne i „proždere“ Srbiju. Rusija je počela vojne pripreme čak i pre nego što je Srbija dala odgovor. Tako je pozornica bila pripremljena za veliku katastrofu. Austrija je želela rat i bila je čvrsto rešena da upotrebi silu protiv Srbije; Rusija je bila podjednako čvrsto rešena da spreči tu upotrebu sile; a Nemačka i Francuska su se obavezale da podrže svaka svoga saveznika.

Ponuđeni su mnogobrojni predlozi za očuvanje mira. Nemačka se zalagala da se izvrši pritisak na Ruse da se uzdrže. Francuska je, s druge strane, želela da se izvrši pritisak na Beč kako bi se Austrijanci naterali da izmene svoje zahteve. Italija, sa po jednom nogom u svakom taboru, zahtevala je pravično rešenje, ali na njene predloge nije obraćano mnogo pažnje. Erl Grej je u Londonu ponudio jedan za drugim tri plana za očuvanje mira. Berhtold se uplašio da bi svi ti posrednički predlozi mogli omesti njegove

---

²⁴ Telegram poslanika Kraljevine Srbije u Rusiji, 11/24. jula 1914. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije...*, 638.

planove za konačno i nasilno otklanjanje srpske pretnje. Tako je 28. jula objavio rat Srbiji. Tridesetog jula popodne potpisao je naređenje za opštu mobilizaciju, čime je rat postao praktično neizbežan. Nemačka je sledećeg dana uzvratila ultimatumom sa zahtevom da Rusija u roku od 24 časa obustavi mobilizaciju. Pošto odgovor nije dobijen, Nemačka je 1. avgusta objavila rat Rusiji. Dva dana kasnije, 3. avgusta Nemačka je objavila rat i Francuskoj pod providnim izgovorom povrede granice. Sledećeg dana Engleska je ušla u rat na strani Francuske, pa su tako velike evropske sile skočile jedna drugoj za grlo pet nedelja posle ubistva u Sarajevu.²⁵ Ali, tada više niko ni pominjao ni ubistvo u Sarajevu ni nadvojvodu Ferdinanda ni atentatore.

---

²⁵ L. Stavrijanos, *n. d.*, 527.

Momčilo Pavlović

FROM THE ASSASSINATION TO THE WAR 28TH JUNE TO 28TH JULY 1914
– CONSTRUCTION OF THE WAR BETWEEN
AUSTROHUNGARY AND SERBIA

Summary

The author reviews the political events between the assassination of Archduke Ferdinand in Sarajevo on 28th June 1914 until the dispatch of the Austro-Hungarian ultimatum to Serbia on 25th July 1914. In this period a military action against Serbia was prepared. After the assassination, special editions of Viennese newspapers were released on the afternoon of 28th June 1914. The titles emphasized that the assassins were Serbs; Moreover, the journalist claims were such that the impression was created that the assassins were from Serbia. The whole event was explained as the plot with the Kingdom of Serbia behind it. Two circumstances were emphasized: (1) both of the assassins visited Belgrade earlier, and (2) the Serbian origin of the bombs. Aside from small exceptions the whole press in the Austro-Hungarian Empire asked immediate declaration of the war on Serbia.

The idea of "construction a war against Serbia" appeared immediately in Vienna already on 29th June 1914. This idea prevailed in official circles and became fully created on following day, on charges that "widely ramified conspiracy" was hatched in Belgrade. Having received the support for military action from the Germany on 5th July, the Austro-Hungary decided to send an ultimatum to Serbia already on 7th July 1914. It was "formulated with sufficient clarity that must be rejected." At a meeting of the Viennese political and military leadership on 14th July, it was decided that the Council of Ministers review and approve the draft of the ultimatum on 19th July, but to deliver it to the Belgrade government on the 23rd July. The schedule of delivery was planned to follow the end of the visit of French President to Russia. The Austro-Hungarian plan was to organize the local war on Serbia, without entering of other European Great Powers. It proved that this expectation was a fatal mistake. Despite the absence of the evidences, which were needed to prove involvement of the Serbian government in the assassination, and conciliatory gestures and statements by the Serbian government, the Austro-Hungary declared war on Serbia. A couple days after, after the reactions of the other European great powers the planned local war turned into European and worldwide. The article was based on documents and literature.